

Johdanto

Augustinus ja Jumalan valtio

Kun filosofian historian vakiintuneeseen kaanoniin kuuluva teos ilmestyy suomeksi, on tapana puhua 'kulttuuriteosta'. Juhlapuheissa uusia klassikkosuomenoksia kiitellään varauksitta. Eittämättä Augustinuksen *Jumalan valtion* suomentaminen on arvokasta, vaikka häpeällisen moni muukin antiikin teksti odottaa kääntämistä.

Mutta välillä on tarpeen myös kyseenalaistaa kaanonia. Kysyä klassikkojen todellista merkitystä ja niiden aseman oikeutusta filosofian historiassa. Augustinuksen *Jumalan valtio* tarjoaa tähän oivan tilaisuuden. On syytä kysyä, pysytteleekö se filosofian historian yleisesityksissä vain siksi, että se on ollut tapana sinne laittaa ennenkin? Onko se filosofiaa vai teologiaa? Miksi viisauden rakastajan pitäisi vaikuttaa teoksesta, joka näyttää pääosin vain puolustavan kristinuskoa ja tuomitsevan kaiken 'pakanalliseksi' luokitellun?

Näinä aikoina kun dekonstruktio on muuttunut avantgardesta valtavrakoksi, tuskin kukaan lukija voi olla huomaamatta, kuinka *Jumalan valtio* rakentuu yksioikoisten binäärioppositioiden varaan. Ja samalla teksti tietenkin purkautuu ja kumooa oman positionsa yhä uudelleen. Kolmannen vuosituhannen alun lukija pudistelee päätään. Manikealaisesta dualismista eroon pyristellyt Augustinus ei näytä omaavan muita keinoja haarukoida olemista kuin jakaa kaiken kahtia: on siis *civitas dei* ja *civitas terrena*. Ihmiskunta halkaistaan hyviksiin ja pahiksiin ja sillä siisti. On valkoista ja on mustaa, on enkeleitä ja on demoneja. On kristittyjä, on pakanoita. Ei muuta.

Ei tarvitse edes ottaa erityistä vastakarvaan lukemisen asentoa huomataksseen, että jumalan yhteisön, *civitas dein*, olemisen mahdollisuusehto on lopultakin *civitas terrenan* oleminen. Valon pimeys ja jumalan saatana. Vasta eron tekeminen ja ylläpitäminen 'pakanoihin'

tekee ihmisestä 'kristityn'.¹ Toistuvasti Augustinus näin affirmoi vastustajansa. Hyökkää 'pakanallista' retoriikkaa ja filosofiaa vastaan 'pakanallisesta' kirjallisuudesta omaksutuilla troopeilla ja argumenteilla. Ja väittää silti: Olet joko meidän puolellamme tai meitä vastaan. Augustinuksen mielestä harmaata aluetta ei ole.

Ja viesti meni perille, kuten kristinuskon historiasta tiedämme. Tosin monesta asiasta on vaiettu ja vaietaan edelleen. Paljon saa vettä virrata Tammerkoskessa, ennen kuin termi 'kristittyjen vainot' tuo suomalaisen perusluterilaisen mieleen Colosseumilla kuolleiden kristittyjen ohessa kaikki ne 'pakanallisista' taivoistaan kiinni pitäneet ihmiset, jotka kristinuskon aseman vahvistuessa Rooman valtakunnassa joutuivat ahtaalle. Sanoihan arvoisa kirkkoisä Aurelius Augustinus itsekkin, että käännytystyössä ja kerettiläisten palauttamisessa valtavirtakirkon piiriin saa käyttää tarpeen vaatiessa myös väkivaltaa.²

Ja edelleen. Herran vuonna 1610 ilmestyi *De civitate dei* englanninkielinen käännös *Citie of God*. Julkaisijana toimivat, yllätys yllätys, samat piirit, jotka saarnasivat brittiläisen London Virginia-kauppakomppanian toiminnan puolesta Pohjois-Amerikan itärannikon valtaamiseksi ja asuttamiseksi. Heille Augustinuksen *civitas dei* -käsite toimi mallina maanpäällisen ja protestanttisen jumalan valtion rakentamiselle. Kauppakomppanian toiminta ei ollutkaan taloudellisesti motivoitua vaan oikeastaan pyhiinvaellus (*peregrinatio*). Kolonisaatio, 'pakanoiden' käännyttäminen ja idolatrian poiskitkeminen tulkittiin jumalan ennalta määräämäksi ja täydellisesti loppuun asti hoidettavaksi projektiksi.³

Augustinus, etenkin *Jumalan valtion* Augustinus, on siis uskonnollisen suvaitsemattomuuden apostoli. Mutta on Augustinus muutakin, onneksi. Ei ole aivan perusteetonta väittää, että antiikin filosofissa idullaan olleet modernin hermeneutiikan esimuodot saivat ratkaisevan sysäyksen eteenpäin Augustinuksen kirjoituksista tulkinnasta ja ymmärtämisestä. Useat 1900-luvun filosofian titaanit ovat Augustinuksensa lukeneet. Sekä Martin Heidegger että Hans-Georg Gadamer nostavat esiin Augustinuksen sisäisen sanan (*verbum interius*) käsitteen. Augustinus teki erottelun sisäisen ja ulkoisen 'sanan' välillä ja esitti, että puhetta ei voi ymmärtää vain sen ulkoisen

muodon perusteella vaan on huomattava se, mikä on puheen takana, sisäinen ajatus tai idea, jonka puhe silloittaa lukijalla tai kuulijalle. Augustinuksen mukaan tämän sisäisen sanan tajuamisen edellytys on tulkitsijan *itseymmärrys*, joka on lopultakin *kaiken* ymmärtämisen lähtökohta. Tämä ajatus on ollut keskeinen myös modernissa ja jälkimodernissa hermeneuttisessa filosofiassa.⁴

Nykyfilosoifeista myös Paul Ricœur rakentaa mastodonttisessa *Temps et récit* -teoksessaan ajallisuuden filosofisen tarkastelun Augustinuksen laskemalla perustalle, tehden siitä toki varsin omaperäisen tulkinnan.⁵ Mutta niin Ricœurin kuin monen muunkin raskaan sarjan filosofin kiinnostus on kohdistunut Augustinuksen muuhun tuotantoon kuin *Jumalan valtio*on, ennen kaikkea *Tunnustuksiin* ja myös filosofisesti merkittävään *De doctrina christiana* -teokseen.

Jumalan valtio on Augustinuksen myöhäiskauden teos. Sen sävy on toinen kuin nuoren Augustinuksen kirjoituksissa. Innokas filosofinen kyseleminen, etsintä ja pohdinta on vähäisempää kuin varhaisemmissa teoksissa. Filosofian tilalle on tullut yhä enemmän kristillistä teologiaa ja uskonnollista ehdottomuutta.

Viitteet

1. Ks. Majastina Kahlos, Väliinpuotoajien ja epäroivien historiaa – *incerti* myöhäisantiikissa ja Jumalan yhteisössä, *Teologinen Aikakauskirja* 3 (2002), s. 210–221.
2. Esimerkiksi Augustinus, saarna 24.6: *Ut enim omnis paganorum et gentilium superstitio deleatur, deus vult, deus iussit, deus praedixit, deus implere iam coepit, et in multis iam terrarum locis etiam ex magna parte complevit.* (Sillä jumala haluaa, että kaikki pakanoiden ja kansojen taikausko hävitetään; sen jumala on määrännyt, jumala on ennustanut, jumala on jo aloittanut sen toteuttamisen. Ja jo monin paikoin hän on suurelta osin sen toteuttanutkin); Augustinus, kirje 93.2.5, jossa sitaatti *Luukkaan evankeliumista* (14.23) ”Pakota ihmisiä tulemaan, jotta taloni täyttyisi” oikeuttaa pakkotoimiin tosinuskovia vastaan. Ks. myös mm. Augustinus, saarna 112.1–7; *Contra epistolam Parmeniani* 8.15; *De utilitate credendi* 3.9.
3. Mark Vessey, *The Citie of God* (1610) and the London Virginia Company. *Augustinian Studies* 2/1999, s. 257–281.
4. Vrt. Erna Oesch, Hermeneutiikka teodonalueiden järjestelmässä – ”Sydämen sanasta” ymmärtämisen kehälle. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.), *Tulkinnasta toiseen*. Vastapaino, Tampere. Ilmestyy 2004.
5. Paul Ricœur, *Temps et Récit I*. Seuil, Paris 1983, s. 17–53 ja Paul Ricœur, *Temps et Récit III. Le temps raconté*. Seuil, Paris 1985, s. 17–36.